

TOPLUMUN SOKAKTAKİ AYNASI: DUVAR YAZILARINDA MİZAHIN KULLANIMI

THE MIRROR OF SOCIETY IN THE STREETS: UTILIZATION OF HUMOR IN STREET WALLS

Aysun Ezgi YILMAZ*

ÖZ: Sosyal hayatta yer alan birçok etmen, bireylerin kendilerini doğrudan ifade etmesinin önünde engel teşkil etmektedir. İnsanlığın bu engeller karşısında direniş yöntemlerinden biri ise mizahtır. Doğrudan ifade edilemeyen hususlar, mizah aracılığıyla dile getirilirken toplumun sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. dinamikleri de ayrıntılı olarak açığa çıkmaktadır. Türk kültüründe Keloğlan, Nasreddin Hoca, Karagöz halk mizahının geleneksel temsilcileri olarak kabul edilirken günümüzde küresel bir köy haline gelen dünyada, iletişim kanallarının gelişmesi ve genişlemesi ile mizahın icra biçimlerinin çeşitlendiği görülmektedir. Bir yandan hâlâ geleneksel olarak devam ettirilen mizah, diğer yandan sosyal medya vb. platformlarda sürdürülmektedir. Bu bağlamda mizahın görüldüğü bir başka alan ise kamusal alanlar içerisinde değerlendirilen sokak duvarlarıdır. Gerek bireysel gerekse toplumsal konularla ilgili duygu ve düşüncelerin paylaşıldığı duvar yazılarında dilsel açıdan farklı kullanımların varlığı dikkat çekmektedir. Çalışma kapsamında mizahi bir dil kullanıldığı düşünülen duvar yazıları ele alınmıştır. Yakın dönem duvar yazıları üzerine yapılan bu incelemede; insanlık tarihinin başlangıcından bu yana varlığını sürdüren duvar yazılarının günümüz kent kültürü içerisinde nasıl bir iletişim kanalı olduğu gösterilmiş Türk toplumunda son on yılda (2011-2021) yaşanan sosyal, siyasal, kültürel değişimlerin mizaha nasıl yansıdığı ve bu değişimlerin mizahı nasıl şekillendirdiği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk kültürü, sokak/ duvar yazıları, mizah dili, kent kültürü, toplumsal mizah.

ABSTRACT: Various factors of the social life retrain individuals from expressing themselves directly. One of the resistance methods of humans against those factors is humor. While subjects that may not be expressed directly are being defined by the humor, facts such as the individuals' life perspective, power of reasoning and etc also become apparent with this way. While Keloğlan, Nasreddin Hoca, Karagoz are accepted as the traditional representatives of folk humor, reflections of this humor can be seen through every phase in the Turkish literature. Within the worlds that become a global village, improving and expanding of communication channels has affected the way of performing the humor. On one hand the humor continues to be fulfilled through traditional ways, on the other hand it is also expressed via either social or media organs. In this context, another field where the humor can be seen is "the street walls" that utilized in public areas. Inside the writings that shared on the walls, emotions and thoughts of both individual and social matters can be observed to have been performed with a humorous way. In this research of recent wall writings; it has been evaluated how the social, political and cultural

* Araş. Gör.-Başkent Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü / Ankara-aezgi1989@gmail.com (Orcid: 0000-0002-6619-0834)

dynamics of the last decade in (2011-2021) Turkish society are reflected in humor and how these dynamics shape humor.

Keywords: *Turkish culture, the wall writings, language of humor, urban culture, social humor.*

Giriş

İnsanın yaşam serüvenine bakıldığında var olduğu andan itibaren hem kendini ve hem de çevresinde olup bitenleri anlamlandırma ve yorumlama çabası içinde olduğu görülmektedir. İnsanın mağara duvarlarında başlayan çabası süreç içerisinde kesintiye uğramamış aksine çeşitlenerek daha güçlü bir şekilde sürdürülmüştür. Müzikten resme, tiyatrodan sinemaya, plastik sanatlardan edebiyata kadar farklı alanlarda ortaya çıkan ürünler ele alındığında bu ürünlerin ortak paydasında insanın anlama/anlatma ihtiyacı olduğu anlaşılmaktadır. Temelinde gülme/güldürme olan mizah da diğer alanlar gibi insanın kendisini ve çevresini anlamlandırmasında ve yorumlamasında kullanılan kanallardan biridir. Arapça kökenli bir sözcük olan mizah; İngilizce’de ‘humour’, Türkçede ise ‘gülmece’ (Türkçe Sözlük, 1692) sözcüğü ile karşılanmaktadır. Genel çerçevede eğlendirme, güldürme ve bireyi düşündürme amacı taşıyan mizah; alışılmadık, gülünç, beklenmedik durum ve olaylar karşısında verilen tepkilerin yansıması olarak tanımlanabilir; ancak mizahın çerçevesini net çizgilerle belirlemek oldukça zordur. Mizah, zaman zaman gülme, şaka, alay, nükte, hiciv gibi terimlerle de karşılanmaktadır; bu terimler, mizah ile tam bir eşdeğerlik taşımasa da hepsinde var olan ‘gülme/güldürme’ unsuru, terimler arası bu kullanımı açıklar niteliktedir.

Mizahın tanımında yaşanan zorluk; mizahın edebi bir tür olup olmadığı noktasında da görülmektedir. Ağâh Sırrı Levend “Gülmece ve yergi, edebiyat türleri arasında, başarılması ayrı koşullara bağlı, ayrı nitelik taşıyan ince bir sanattır.” (1971: 37) yaklaşımıyla mizahın ayrı bir tür olduğunu savunan isimlerin başında gelmektedir. Sezai Coşkun da mizahın müstakil bir tür olduğunu belirtmekte mizahın gerçekleşme biçimlerine göre latife, nükte, şaka, alay, iğne, taş, hiciv gibi alt başlıklara ayrıldığını ifade etmektedir (2015: 693). Mizahı edebi bir tür olarak değerlendirenlerle birlikte edebi bir tür olmadığını savunanlar da mevcuttur. Türkiye’de mizah denildiğinde akla ilk gelen isimlerden Muzaffer İzgü ve Rıfat Ilgaz mizahın bir tür olamayacağı yönünde görüş bildirenler arasındadır. Ilgaz verdiği bir röportajda insan mizacından gelen bir özellik olarak nitelediği mizahın tekniği olmaması nedeniyle tür olamayacağına ilişkin görüşlerini belirtmektedir (URL-1).

Türk mizah tarihine bakıldığında ise; her dönem aynı yoğunlukta ve biçimde olmasa bile mizahın varlığını koruduğu ve sürdürdüğü görülmektedir. Keloğlan Masallarından Nasreddin Hoca fıkralarına, Karagöz’den mizah dergilerine kadar birçok unsur Türk mizahının dinamikleri arasındadır. Bu unsurlar, dönemin mevcut aksaklıklarını,

eksikliklerini gün yüzüne çıkarırken, bastırılan ya da doğrudan söylenmesi sakıncalı olan konuların dolaylı olarak ifade edilmesini sağlamaktadır.

Mizahın edebiyat, tiyatro, sinema, resim gibi birçok sanat dalında varlığını sürdürmesinde sanatçıların rolü yadsınamayacak kadar büyüktür; kitlelere hitap gücüne sahip sanatçılar, mizah aracılığıyla toplumsal bilinçlenmeye öncülük etmektedir. Günümüzde ise sanatçıların önderliğine ilaveten iletişim kanallarının gelişmesi ve yaygınlaşması, toplumu oluşturan bireylerin mevcut aksaklıklar ya da eksiklikler karşısında bilinçlenmesine ve reaksiyon vermesine olanak sağlamaktadır. Önceki dönemlerde özellikle sanatçılar aracılığıyla ortaya konulan mizahın, şimdilerde halk tarafından değişik biçimlerde üretilir hale gelmesi bu noktada şaşırtıcı değildir. Mizahın üretiliş biçimi ve içeriğinde görülen değişiklikler Nebi Özdemir'in tespiti ile desteklenmektedir: "Kültürü oluşturan diğer gelenekler gibi mizah geleneği de, asırların ürünü omurgası korunsa da, geçerli iletişim araç ve bağlamlarına göre yeniden oluşturulmaktadır" (2008: 1287). Türk mizahının yeni kanallarına sosyal medyada son dönemde popüler hale gelen "caps" uygulaması örnek verilebilir.

Süreç içerisinde işlevi ve kullanım biçimi farklılık gösterse de insanın kendi ifade ettiği kanallar arasında duvarlar gelmektedir. İlkel insanın içinde bulunduğu doğayı ve yaşananları anlamlandırma, korkularını, hayallerini yansıtmada baş vurduğu, yazının söz konusu olmadığı dönemlerde çeşitli şekil ve resimlerle duygu ve düşüncelerini aktardığı mağara duvarları önemli bir iletişim aracı rolü oynamıştır. Yazının varlığıyla birlikte resim ve şekillere harfler eklenmiş insanlar duvarlara duygu ve düşüncelerini yazı aracılığıyla aktarmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalar duvar yazılarının Osmanlı Döneminde de aktif olarak kullanıldığını göstermektedir; kimi seyyahların gittikleri yerlere iz bırakmak, şairlerin şiirlerini nakletmek, bazı tezkirecilerin de biyografisi için bilgi topladıkları şairlere ait şiirlere ulaşmak için bilgi kaynağı olarak duvar yazılarından yararlandığı tespit edilmiştir (Çınarcı, 2018: 88). Çalışmasında Osmanlı Dönemi Klasik Türk şairlerinin duygularını aktarmak üzere duvar yazılarından yararlandığını belirten Mustafa Uğur Karadeniz duvar yazılarının tarihi sürecini değerlendirirken duvarların sadece şairlerin iletim kanalı olmadığına yönetime siyasi mesaj vermek isteyen bireyler tarafından da kullanıldığına dikkat çekmektedir (2021: 508). Günümüzde ise gündelik hayatta insanların ortak kullanım alanları arasında yer alan sokaklarda özellikle sokak duvarlarına gerek bireysel gerekse toplumsal duygu ve düşüncelerin aktarılmasıyla ortaya çıkan duvar yazıları eleştiriden mizaha isyandan itirafa kadar birçok duyguyu yansıtmaktadır. Duvar yazıları üzerine yaptığı çalışmada mizah üretenlerin duygu durumlarını, çoğunlukla basit yapılar kullanarak aktardığını ifade eden Rezan Karakaş az sözle çok şey anlatılan bu alanda mecazlar, dil saplamaları, şaşırtma vb. dilsel unsurların söyleme tarzının belirleyicisi olduğunu ve anlatılmak istenenin ortaya koyulmasında etkili olduğunu belirtmektedir (2018: 1118). Bu bağlamda az söze rağmen çok katmanlı bir anlam evreni olan duvar yazılarının objektif ve sistematik

bir biçimde çözümlenmesi, toplumu oluşturan dinamiklerin yorumlanması ve açığa çıkarılması açısından oldukça önemlidir. Türkiye’de duvar yazıları üzerine bir tez çalışması yapan Nurhilal Kavşut da duvar yazıları ile birey ve toplum arasındaki ilişkiyi şu sözlerle ifade etmektedir:

“Duvar yazısının yaşadığı çağı hesaba katacak olursak, yazılan mesajların ortak değerleri ve tutumları yansıttığı, toplumun duygu, düşünce, eğilim ve tercihlerini anlamakta çok önemli ipuçları verdiğini görürüz. Kendilerini en iyi ve en açık ifade edebilme ve farklı herhangi bir kimliğe bürünme ihtiyacı duymadan düşüncelerini aktarabilme imkânı duvar yazılarıyla mümkün olduğundan ait oldukları toplumu ve bireylerini tanımada iyi birer ölçüttürler” (2005: 9).

Kavşut’un da dile getirdiği gibi duvar yazılarında yer alan mesajlar her ne kadar kişisel bir elden çıksa da bu duvar yazıları üzerine çözümleme ve yorumlama yapıldığında birçok duvar yazısının toplumun içinde bulunduğu dönemde mevcut dinamikler hakkında veri sağladığı ve bu dinamikler hakkında halkın görüş ve duygularına ayna tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu noktada folklor kurumları arasında yer alan ve günümüzde de halk yaratılarının anlamlandırılmasında kullanılan İşlevsel Halkbilim kuramının önde gelen isimlerinden Wiliam Bascom’un 1954 yılında yayımladığı “Folklorun Dört İşlevi” adlı makalesinde yer alan dört işlevden sonuncu olan “Toplumsal ve Kişisel Baskılardan Kurtulma” işlevini bir toplumsal mizah unsuru olan duvar yazıları üzerinden ele almak yerinde olacaktır. Metin Ekici de bu maddenin işlevsel halkbilim yöntemi ve psikoanalistlerin birleştiği ortak bir nokta olduğunu toplum tarafından yasaklanmış çeşitli söz, düşünce ve davranışların halk yaratılarıyla ifade alanı bularak toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma işlevi taşıdığını belirtmektedir (2017: 88-89). Bascom’un söz konusu çalışmasına “Protesto: Folklorun Beşinci İşlevi (Fonksiyonu)” adlı yayını ile yeni bir işlev daha ekleyen İlhan Başgöz ise toplumda farklı düşünce, inanç ve değerleri taşıyan bireylerin varlığına ve bu bireyler arasındaki çatışmalara dikkat çekmektedir. Başgöz beşinci işlev olarak nitelediği protesto işlevinde folklorun; “çatışmaları büyütme, başkaldırmalara destek olmak, kurulu düzene ve değerlere direnmeleri arkalamak, onları yıkmaya kalkışanlara güç vermek gibi bir işlevi” (1996: 2) olduğunu belirtmektedir. Ekici’nin Bascom’un son maddesi içerisinde değerlendirilebileceğini belirttiği protesto işlevini zengin-fakir, yönetici-yönetilen mücadelesindeki çatışmanın folklor ürünlerine yansması olarak açıklamaktadır (2017: 89). Bu bağlamda bir folklor ürünü olarak değerlendirilebilecek duvar yazılarının araştırmacıların folklorun işlevleri arasında sıraladığı “toplumsal ve kişisel baskılardan kurtulma”, “protesto” işlevi taşıdığı söylenebilir.

Toplumsal Olayların Duvar Yazılarına Yansması Ve Mizah İlişkisi

Bir toplumda meydana gelen ve toplumdaki bireyleri etkileyen olaylar, duvar yazıları aracılığıyla okunabilmektedir. Söz konusu olayların etkisiyle ortaya çıkan duygu ve düşüncelerin duvar yazıları ile dile

getirilmesi ise; halkın yönetene ulaşma çabası olarak nitelendirilebilir. Bireylerin, kimliklerini açık etmeden hemen her konuda duygularını ve fikirlerini ifade ettiği duvar yazıları, bu aşamada bir çeşit iletişim kanalı olarak düşünülebilir. Duvar yazılarında mizahın kullanılması ise, rastlantısal bir durum değildir; aksine mizah aracılığıyla bastırılmış duygularını etkili bir biçimde sunma şansı yakalayan birey, mizahı bilinçli olarak kullanmaktadır. Yalnızca gülme/güldürme amacı taşımayan mizah, aynı zamanda bir takım toplumsal işlevlere sahiptir. Mizah üzerine yaptığı çalışmada Çiğdem Usta mizahın toplumsal işlevlerini şu şekilde aktarmaktadır: “(...) Mizahın, bu araştırmacılar tarafından değinilen üç toplumsal işlevi vardır: Toplumsal kenetlenme, eğiticilik ve yıkıcılık” . Usta kenetlenme işlevini; aynı olaylar karşısında gülme tepkisi veren bireylerin birbirine yakınlaşması olarak açıklarken; eğiticilik işlevini yanlış yapan bireye gülerek, yanlış gösterme ve tekrarlanmasını önleme olarak açıklar. Usta, son olarak yıkıcılık işlevinde; toplumsal düzende ezeni yani güç sahibini alaya alarak iktidarı ortadan kaldıran mizahın, ezen ile ezilene eşitlediğini belirtir (2009: 44).

Mizahın pozitif ve negatif yönleri olduğuna dikkat çeken Gülin Öğüt Eker’in tespitleri ise mizahın birey ve toplum hayatında çok yönlü bir işlevi olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Öğüt Eker; alay etme, küçük düşürme, teşhir etme yönleriyle mizahın toplum içerisinde sosyal bir ceza olarak kullanıldığında negatif; hayata olumlu bakabilme, stresi azaltma, akıl ve ruh sağlığını koruma ve sorunlarla başa çıkabilme gibi etkileriyle pozitif bir yönü olduğunu belirterek (2017: 58) mizahın toplumdaki işlevlerini ve kullanım amaçlarını kapsamlı bir şekilde göstermektedir.

Çalışmasında duvar yazılarının revaçta olanı yansıtması sebebiyle popüler kent kültürüne ait deyiş türü sözlerden, topluma mâl olmuş bazı söz ve sloganların bir araya gelmesiyle oluştuğunu belirten Rabia Şenay Şişman duvar yazılarının içinde bulunan dönemin izlerini yansıttığını da ortaya koymaktadır (2019: 312). Çalışma kapsamında yapılan incelemede de Türk toplumunu son on yıldır (2011-2021) ciddi anlamda etkileyen toplumsal olaylar göz önünde bulundurulduğunda hepsinin duvar yazılarına yansıdığı görülmektedir. Bu olaylar arasında; 2011’de iç savaştan kaçan Suriyelilerin Türkiye’ye giriş yapması ile yaşanan mülteci sorunu, 2013’te yaşanan Gezi Parkı eylemleri, yine 2013 yılında yürürlüğe giren alkol yasası, 2016 yılında yaşanan darbe girişimi ve 2019’da Çin’de ortaya çıkan ve kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin 2020 yılı Mart ayı itibarıyla Türkiye’de görülmesi gibi olaylar sayılabilir. Sıralanan bu konular ve ilgili duvar yazıları alt başlıklar altında incelenerek açıklanacaktır:

1. Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Durumu

Türkiye’de son yıllarda gündemi meşgul eden konulardan biri Suriyeli sığınmacıların durumudur. Ülkelerindeki iç savaş ve çatışmalar nedeniyle vatanlarını terk etmek zorunda kalan Suriyelilere kapılarını açan Türkiye, 2011 yılından bu yana birçok Suriyeli vatandaşa ev sahipliği yapmaktadır.

2011 yılında Türkiye'ye giriş yapan Suriyeli mültecilerin sayısı 31 Aralık 2022 itibarıyla 3 milyon 535 bin 898 kişiye ulaşmıştır (URL-2). Hızla artan sayılarıyla ve mevcut durumlarıyla ülke gündeminde sık sık konu olan Suriyeli sığınmacılara ilişkin görüşlerin duvar yazılarına da yansıdığı görülmektedir. Bu duvar yazılarından biri "**Eskiden Nereye Baksam Sen Vardın Şimdi Suriyeli**" (URL-3) şeklindedir. Söz konusu duvar yazısına ilk aşamada gülüp geçilse de aslında toplumu yakından ilgilendiren Suriyeli mültecilerin durumuna ilişkin önemli ipuçları taşıdığı anlaşılmaktadır. Sevgi ve özlem duygusuyla sevdiği kişiyi sürekli görmek isteyen, göremediği anlarda bile onun hayalini kuran bireyin duygu dünyasını yansıtan "nereye baksam seni görüyorum", "baktığım her yerde sen varsın" gibi kullanımların kısmen değiştirilmesi neticesinde oluşturulduğu anlaşılan bu duvar yazısı ile Türkiye'de sayıları hızla artan Suriyeli mültecilere ve ülkedeki konumlarına ilişkin bir eleştiri getirildiği anlaşılmaktadır.

Suriyeli mültecilere yönelik bir başka duvar yazısı da şu şekildedir: "**Suriyeliler gidene kadar kalsaydın bari**" (URL-4). Bu duvar yazısının şarkıcı İlyas Yalçıntaş'ın 2016 yılında seslendirdiği "İncir" şarkısının "İncirler olana kadar kalsaydın bari" şeklindeki nakaratının değiştirilmesiyle yani mizah dilinde "değiştirim" yoluyla oluşturulduğu görülmektedir. Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğunun yurtlarına dönme planı yapmayı, bir kısmının da Türkiye vatandaşlığı olarak ülkeye kalıcı olarak yerleşmesi Suriyelilerin uzun bir süre daha Türkiye'de kalacağını göstergesidir. İlgili duvar yazısı da Suriyeli mültecilerin kalıcı olarak ülkeye yerleşmesi ve vatandaşlık almasına yönelik bir eleştiri olarak okunmaktadır.

Söz konusu duvar yazıları üzerinden gerçekleştirilen mizahi söylemlerin Suriyeli mültecilere karşı bir öfke söylemi barındırmadığı; olayın başındaki beklenti ile süreç içerisinde gelinen nokta arasındaki uyumsuzluğun sonucu olduğu anlaşılmaktadır. Mizahı ve gülmeceyi derinlemesine irdeleyen isimlerden John Morreal da mizahın katı gibi görünen yaşam ortasında esneklik ve açıklık sağladığını uyumsuzluğu reddetmeden dile getirme imkânı yarattığını belirtirken mizahın toplumdaki yerine ve işlevlerine gönderme yapmaktadır (1997:180).

2. Gezi Parkı Olayları

2013 yılında AK Parti hükümetinin İstanbul Büyükşehir Belediyesine sadece umumi hizmette kullanılmak üzere tahsis ettiği Gezi Parkı yerine Topçu Kışlası inşa etme projesi üzerine başlayan ve boyut değiştiren Gezi Parkı Eylemleri siyasal, kültürel, toplumsal açıdan tartışılmış ve ciddi yankı uyandırmıştır. Özellikle süreç içerisinde kolluk kuvvetlerinin biber gazına başvurmak zorunda kalması eleştirileri de beraberinde getirmiştir; öyle ki eyleme katılmadığı halde sadece dışarıda olduğu için biber gazına maruz kalan bireylerin mağduriyeti o dönem gündemde geniş yer tutmuştur. Bu süreçte yaşanan kaotik durum toplumu oluşturan bireyleri etkilemiş ve bireyler çeşitli kanallarla yaşanan süreci eleştirmiştir. Bu sürecin yansımaları o dönemde yazılan duvar yazıları üzerinden de açıkça

okunmaktadır. Bu süreçte yazılan duvar yazılarından biri **“Gaz yemeyene kız yok”** (URL-5) biçimindedir. Türk toplumunda “Askere gitmeyene kız yok” şeklinde yer alan ve evlilik için önkoşul olan askere gitme-evlilik ilişkisinin bu noktada biber gazı-evlilik biçimine dönüştürüldüğü bunun da mizah dilinde “değiştirim” olarak adlandırılan dil olayı ile sağlandığı anlaşılmaktadır.

Gezi olaylarına müdahale esnasında biber gazı ile birlikte TOMA (Toplumsal Olaylara Müdahale Aracı), cop gibi araçların kullanıldığı bilinmektedir. Bu araçların kullanımının da mizahi bir unsura dönüştüğü ve duvar yazılarına konu edildiği görülmektedir. Türk müziğine katkıları ile tanınan önemli sanatçılardan Barış Manço’nun her yaş grubu tarafından bilinen ve severek söylenen “Domates Biber Patlıcan” adlı şarkının mizahi dil oyunlarından “değiştirim” ilkesinden yararlanarak **“TOMates, Biber, PatlıCOP”** şeklini aldığı ve bir duvar yazısı olarak Gezi sürecinde ortaya çıktığı tespit edilmiştir (URL-6).

3. Alkol Düzenlemesi

2013 yılında yapılan *alkol düzenlemesi* son on yıl içinde Türk toplumunda oldukça tartışılan konuların başında gelmektedir. Alkol tüketimini teşvik eden reklamlar ve promosyonların yasaklanması, alkollü içkilerin 22:00 ila 06:00 saatleri arasında perakende olarak satılamaması, televizyonlarda yayınlanan dizi, film ve müzik kliplerinde alkollü içkileri özendirici görüntülere yer verilmemesi gibi düzenlemelerin söz konusu olduğu kanun (URL-7) toplumda doğrudan alkol yasağı olarak algılanmış bu durum çeşitli kesimlerin tepkisine yol açmıştır. Alkol düzenlemesinin ardından, dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın alkol politikalarına yönelik açıklamasında alkol kullanımını eleştirirken sarf ettiği “Bizim Milli içkimiz ayrıdır” (URL-8) şeklindeki söylem de gündemde uzunca bir süre yer bulmuştur. Söz konusu yasal düzenlemenin duvar yazılarına da yansıdığı görülmektedir. Konuyla ilgili birçok duvar yazısı bulunmakla birlikte mizahi içinde yoğun olarak barındıran **“Kafamız ayık ayrımız yayık”** (URL-9) şeklindeki duvar yazısı dikkat çekicidir. İçinde alkol bulunmayan dolayısıyla sarhoş etme gibi bir etkiye sahip olmayan ayrıla içki arasında kurulan bu bağ mizah kuramları arasında yer alan uyumsuzluk kuramı ile açıklanabilir. Kurama göre dünyadaki nesne, olay ve olgular arasında belli bir düzen ve kalıplar söz konusudur; bu düzen bir şekilde bozulduğunda ortaya çıkan uyumsuzluk gülmeyi beraberinde getirmektedir (Morreal, 1997: 24-25). “İçki” sözcüğünün Türkçede alkollü içecekleri, içeceğin ise alkolsüz sıvıları (su, ayrı, soda, şalgam, limonata vb.) karşılamak için kullanılmasından yola çıkarak dönemin Başbakanın alkolsüz bir içecek olan ayrıla milli içki olarak değerlendirmesi standart düzen içinde bir uyumsuzluk yaratmış söz konusu uyumsuzluk duvar yazılarına da yansımış ve mizahi söyleme dönüşmüştür. Alkol düzenlemesinin toplumdaki yansımalarına ilişkin başka örnek de **“Alkolü yasaklandın, millet ayıldı”** (URL-10) şeklinde dil oyunlarından “ironi” kullanılarak oluşturulan duvar yazısıdır. İlgili örnekte alkol

düzenlemesini över gibi görünüp yeren kinayeli söyleyişin mizah yarattığı anlaşılmaktadır.

4. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi

Yakın döneme bakıldığında Türk toplumunu en çok etkileyen olayların başında, 15 Temmuz 2016 tarihinde Fetullahçı Terör Örgütü (FETÖ) tarafından gerçekleştirilen darbe girişimi olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır. Türk Silahlı Kuvvetlerine sızmış FETÖ mensubu bir grup subay tarafından başlatılan girişim, güvenlik güçleri ve Türk halkının özverisiyle 24 saat dolmadan kontrol altına alınsa da can kayıplarının yaşanması engellenememiştir. Girişim sonrası yapılan operasyonlarla, Fetullahçı Terör Örgütüne mensup kişilerin sadece askeriyeye değil devletin çeşitli birimlerine nasıl sızdığı, ne şekilde organize oldukları açığa çıkarılmış; ancak ortaya çıkan bu gerçekler toplum üzerinde travmatik etkiler yaratmıştır. Toplumun karşı karşıya kaldığı bu gerçekler karşısında mizahın da devreye girdiği duvar yazıları üzerinden açıkça görülmektedir.

Söz konusu konuyla ilgili doğrudan bir duvar yazısı görülmesi de kamuya açık bir alanda boş bir cam üzerine yazılan “**Darbe Yapmak Maklube Yapmaya Benzemez**” (URL-11) şeklindeki yazıda mizahın “Maklube” adı verilen yemek üzerinden yapıldığı görülmektedir. Darbe ve Maklube arasındaki bağ ise şu şekilde açıklanabilir: Fetullahçı Terör Örgütü’nün Türk toplumu içerisinde yapılanması herkesin bildiği üzere cemaat çatısı altında gerçekleşmiştir. Terör örgütü liderinin görüşlerini yaymak amacıyla oluşturduğu “Gülen Cemaati” amacına ulaşmış ve zamanla geniş bir taraftar kitlesine ulaşmıştır. “Maklube” ise cemaatçilerce düzenlenen toplantı ve sohbetlerde sunulan özel bir yemek olarak nitelendirilmektedir. Özünde Araplara has bir yemek olan Maklube, cemaat içerisinde fazlaca tüketildiği için cemaat yemeği olarak anılmaktadır. Bu noktada söz konusu duvar yazısı, darbe girişiminde bulunan cemaatçileri tiye alırken Türk toplumunda böylesi bir girişimin cemaat evlerinde yapılan Maklube yemeği kadar kolay yapılamayacağını vurgulamakta; böylece mizah aracılığıyla darbecilere ince ve bir o kadar da zekice bir cevap vermektedir.

5. Covid-19 Pandemisi

2019 yılının sonunda Çin’de ortaya çıkan Covid-19 diğer adıyla Koronavirüs, SARS-CoV-2 virüsünün neden olduğu hastalık olarak tanımlanmış kısa bir zaman zarfında farklı ülkelere yayılarak pandemi haline dönüşmüştür. Türkiye’de de Mart 2020 itibarıyla görülen Covid-19 pandemisi bilinmezlikle birlikte korku, endişe ve paniği de beraberinde getirmiştir. Özellikle farklı ülkelerde (Çin, Rusya, Almanya vb.) geliştirilen aşılardan uygulanmaya başlanmasına kadar geçen süre zarfında insanlar söz konusu pandemiden hem biyolojik hem de psikolojik açıdan etkilenmiştir. Pandeminin önlenmesi için alınan sıkı tedbirler, sokağa çıkma yasakları, karantina süreci gibi uygulamalar tüm insanlık için yaşanan kaotik bir süreci beraberinde getirmiştir. Yaklaşık iki buçuk yıldır tüm dünyayı etkisi altına

alan Covid-19 pandemisi, yeni varyantların ortaya çıkması, aşı karşıtlarının varlığı vb. sebeplerle etkisini sürdürürken insanlık süreç içerisinde pandemiyle yaşamayı öğrenmiş ve söz konusu duruma uyum sağlamayı başarmıştır. Bu uyum sürecinde insanların pandemiye karşı kullandığı silahlardan birinin mizah olduğu görülmektedir. Pandemiyi konu alan karikatürler, capsler, duvar yazıları bu dönemin mizah ürünleri arasında yer almakta ve insanların psikolojik açıdan rahatlamasına vesile olmaktadır. Örnek olarak seçilen **“Nelet Gele Bele Koronavisüre”** (URL-12) şeklindeki duvar yazısı da pandemi sonucu ortaya çıkan duvar yazılarından biridir, yazıda yöresel dil kullanımı ise mizahın ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Uyumsuzluk kuramı bağlamında dilde mevcut ağız, lehçe, şive, sesletim gibi özellikler bakımından ortaya çıkan biçimsel ve anlamsal farklılıkların mizah yaratabileceğini belirten Bayram Aşılıoğlu mizah oluşumunda dilsel unsurların etkisini ortaya koymaktadır (2013: 218). Seçilen örnekte Koronavirüse okunan lanetin Diyarbakır’ın yöresel dil unsurlarıyla sağlanması mizah yaratmış pandeminin yarattığı psikolojik gerginliği azaltmayı başarmıştır. Pandemi döneminin ardından görülen **“Dünya Koronaya tutuldu ben sana”** (URL-13) şeklindeki duvar yazısında ise dil oyunlarından “çok anlamlılıktan yararlanıldığı” görülmektedir. “Tutulma”nın söz konusu yazıda hem hastalığa yakalanmak hem de “âşık olmak, sevgi duymak” şeklinde çok anlamlı olarak kullanıldığı bu söylem üzerinden küresel boyutta insanları tehdit eden, korkutan Koronavirüse karşı bireylerin mizah yoluyla bir direniş sergilediği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Duvar yazıları üzerine yapılan bu incelemede toplum odaklı duvar yazılarının; halkın toplumsal olaylara, yönetime dair bakış açısını ve tepkilerini; değişen dünya düzeniyle birlikte değişen ilişkilere ve uygulamalara ilişkin görüşlerini yansıttığı tespit edilmiştir. Türkiye’de yaşanan toplumsal olayların ve durumların konu edildiği bu tip duvar yazılarında; devlet yönetiminden uygulanan iç ve dış politikaya, devleti tehdit eden unsurlardan yasal düzenlemelere kadar birçok toplumsal dinamiğin yer aldığı görülmektedir. Bu tip duvar yazılarında mizahın kullanılmasında amaç ise salt eleştiri yapmak ya da yönetimi yermek değil; mevcut konular hakkındaki fikirleri ortaya koyma ve bireylerin seslerini duyurma çabası olarak değerlendirilebilir. Özellikle toplumu ve bireyleri olumsuz etkileyen durum ve olaylar karşısında duygu ve düşüncelerin mizahi bir dille ifade edilmesi olumsuzluklardan uzaklaşmayı ve rahatlamayı da beraberinde getirmektedir. Duvar yazıları aracılığıyla toplumun genelini ilgilendiren olaylar, değerler ve konular hakkında bilgi sahibi olursa da bu yazıların öznel yorumlar içerdiği unutulmamalıdır.

Duvar yazılarında mizahın incelendiği bu çalışma ayrıca Türk mizahının gelişimi ve değişimi hakkında ipuçları taşımaktadır. Geçmişte ortaya konan mizahın ağırlıklı olarak sanatçılar aracılığıyla temsil edildiği günümüzde ise özellikle caps ve duvar yazıları gibi kanallarda toplumu oluşturan bireylerin katkısıyla çeşitlenerek sürdürüldüğü görülmektedir.

Türk mizah anlayışına ilişkin ipuçları taşıyan duvar yazılarının, güldürerek rahatlama, yaşanan zorluklarla başa çıkma; olayları yeniden değerlendirme/düşündürme, toplumsal bilinci canlandırma gibi özellikler taşıyan çok yönlü bir kanal olduğu açıktır. Anonim bir halk yaratısı olan duvar yazılarının kültür ürünü olması sebebiyle halkbilimi, kent insanının durumu ve duyusunu ortaya koyması itibarıyla sosyoloji, bireylerin olaylar karşısındaki tepkisini anlamlandırma noktasında psikoloji gibi disiplinlerin çalışma alanlarına temas ettiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda duvar yazıları üzerine yapılacak disiplinler arası çalışmaların duvar yazılarının çok katmanlı anlam dünyasını ortaya çıkarma noktasında önemli ve gerekli olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aşılıoğlu, B. (2013). Mizahın anlamı ve eğitimdeki yeri. *Bayburt Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi Eğitim Felsefesi Özel Sayı-1*, 208-243.
- Başgöz, İ. (1996). Protesto: folklorun beşinci işlevi (fonksiyonu). *Umay Günay Armağanı*, 1-4, Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Çınarcı, M.N. (2018). Seyyahlardan şairlere duvar yazıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 59, 87-94.
- Coşkun, S. (2015). Cumhuriyet döneminde mizah ve hiciv. *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, (ed.: Alim Gür-Ertan Engin), 61-96, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ekici, M. (2017). Kuramlar ve yöntemler. *Türk Halk Edebiyatı El Kitabı*, 61-96, Ankara: Grafiker Yayınları.
- Karakaş, R. (2018). Duvar yazılarına biçembilim ve göstergebilim açısından bir bakış. *İdil Dergisi*, 7(49), 1117-1126.
- Karadeniz, M.U (2021). Mâni'ü'n-Nukûş" ve klâsik Türk şiirinde duvar yazısı: "Âh şâhum". *Folklor/ Edebiyat*, 106, 503-515.
- Kavşut, N. (2005). *Duvar yazıları/graffitiler*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Koestler, A. (1997). *Mizah yaratma eylemi*. (çev.: S. Kabakçioğlu-Ö. Kabakçioğlu), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Levend, A. S. (1971). Divan edebiyatında gülmece ve yergi (hezl ve hecv). *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*. 18, 37-45.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi ciddi almak*. (çev.: K. Aysevener-Ş. Soyer), İstanbul: İris Yayıncılık.
- Öğüt Eker, G. (2017). Mizah, Tanrı'dan bir armağan mı yoksa şeytanın getirdiği bir ceza yöntemi mi? Sosyal normların cezalandırma yaptırımı boyutunda sosyal ceza olarak gülme. *Folklor/Edebiyat*, 92, 49-62.
- Özdemir, N. (2008). Sanal mizah. 38. (ICANAS) Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri, C. III, 1277-1301, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

- Özdemir, N.. (2010). Mizah, eleştirel düşünce ve bilgelik: Nasreddin Hoca. *Millî Folklor*, 87, 27-40.
- Şişman, R. Ş (2019). Duvar yazılarındaki anlam çeşitliliğine tematik yaklaşım (Muş merkez örneği), *Folklor/ Edebiyat*, 25(98), 309-326.
- Usta, Ç. (2009). *Mizah dilinin gizemi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Türkçe sözlük* (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Rıfat Ilgaz acıları gülmeceye dönüştüren yazar.

<https://core.ac.uk/download/pdf/80956672.pdf>

(Erişim: 30.07.2022)

URL-2: Türkiye'deki Suriyeli sayısı Aralık 2022.

https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=Cj0KCCQIAiJSeBhCCARIsAHnAZT-S7T56RDF3q_4zF7A7T9CDTcEgbGRnowgAuvSpqkbVKZkrv11dNqQaAm5tEALw_wcB

(Erişim: 14.01.2023)

URL-3: Eskiden nereye baksam sen vardın şimdi Suriyeli.

https://tr.pinterest.com/pin/782570872732304178/?nic_v3=1a6BKrzH2

(Erişim: 06.04.2022)

URL-4: Suriyeliler gidene kadar kalsaydın bari.

https://tr.pinterest.com/pin/383228249533246823/?nic_v3=1a6BKrzH2

(Erişim:08.04.2022)

URL-5: Gaz yemeyene kız yok.

https://tr.pinterest.com/pin/517421444675164804/?nic_v3=1a6BKrzH2

(Erişim: 08.04.2022)

URL-6: TOMAtes, biber, patlıCOP.

<https://www.milliyet.com.tr/pazar/direnince-cok-eglenceli-oluyorsun-turkiye-1720366> (Erişim 15.01.2023)

URL7: Bazı kanunlar ile 375 sayılı kanun hükmünde kararnamede değişiklik yapılması hakkında kanun.

<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/06/20130611.pdf>

(Erişim:10.04.2022)

URL-8: Cumhurbaşkanı Erdoğan: Bizim milli içkimiz ayrandır.

<https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/cumhurbaskani-erdogan-bizim-milli-ickimiz-ayrandir/713032> (Erişim 12.04.2022)

URL-9: Kafamız ayık ayranımız yayık.

<https://duvardageziparki.tumblr.com/page/12>

(Erişim: 04.05.2022)

URL-10: Alkolü yasakladın millet ayıldı.

<https://listelik.com/galeri/alkolue-yasakladin-millet-ayildi.38192/>
(Erişim: 16.01.2023)

URL-11: Darbe yapmak maklube yapmaya benzemez.

https://fastly.4sqi.net/img/general/600x600/126194528_mjRrVare81Bh8ZMIR0eVIwthsKrp6ZYfkfwWxhUKg2w.jpg

(Erişim: 05.05.2022)

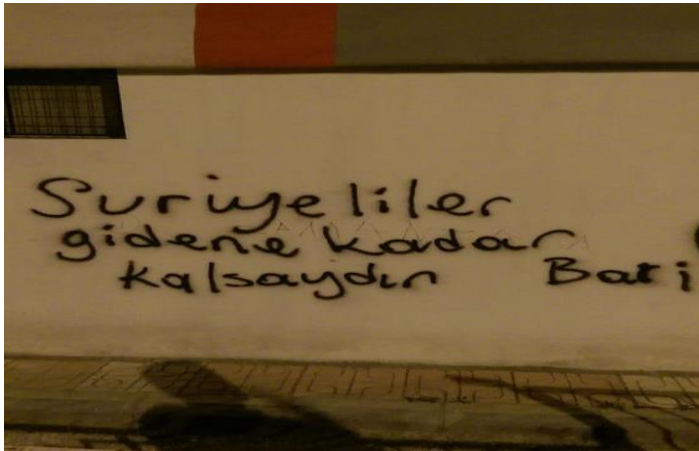
URL-12: Nelet gele bele koronavirusre

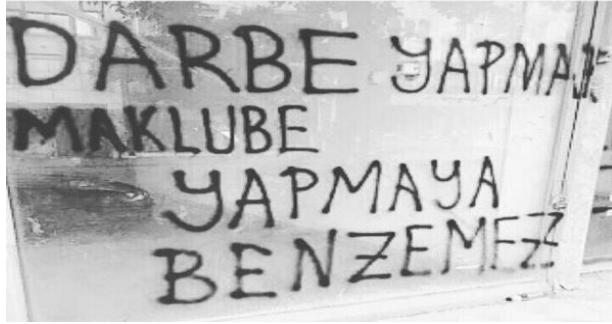
<https://www.tigrishaber.com/nelet-gele-boyle-koronaviruse-67661h.htm> (Erişim: 07.05.2022)

URL-13: Dünya koronaya tutuldu ben sana.

<https://purcaholic.tumblr.com/post/640689699839754240/d%C3%BCnya-koronaya-tutuldu-ben-sana-s%C3%B6zler> (Erişim: 16.01.2023)

Görseller

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / *The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.*

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / *There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.*

Yazarın Notu/ Author's Note: Bu çalışma, 6-8 Ekim 2016 tarihinde düzenlenen "Uluslararası Genç Akademisyenler Kültür Kongresi"nde sözlü olarak sunulan bildirinin genişletilmiş şeklidir. / *This study is an expanded version of the paper presented orally at the " International Young Academicians Culture Congress" held on 6-8 October 2016.*